

Deník svůdce [1970]

Bude tomu bezmála 130 let, co v Kodani vzbudila senzaci dvoudílná kniha, nazvaná „Budto – anebo“. Jako autor byl uveden Victor Eremita, ale bylo veřejným tajemstvím, že skutečným autorem je Søren Kierkegaard, tehdy třicetiletý, mimořádně nadaný literát, theolog a filosof. Struktura samotného díla byla velmi zvláštní: pseudonymní autor se vydával jenom za vydavatele a také pořadatele dvou různých souborů rukopisů, které náhodou našel ve starém sekretáři, zakoupeném ve starožitnostech. Odlišný rukopis prý nasvědčoval, že jde o dva různé autory, a obsah textů to prý jen potvrzoval. Proto byl jeden soubor shrnut pod název „Budto“ a druhý pod název „Anebo“. Tato dvojí pseudonymnost je však ještě dále komplikována: údajný pisatel souboru „Budto“ se k jednomu textu také nehlasí jako autor, nýbrž zase jen jako vydavatel, což vydavatel celku, Eremita, komentuje jako „starý trik“. Tímto trojnásobně anonymním (či zanonymizovaným) textem je právě „Svůdcův deník“. Vzniká tak zvláštní labyrint, v němž se postava autora vytrácí a v němž se hlavní osobou stává čtenář, možná, aniž by to pozoroval. V textu „Svůdcova deníku“ jde tedy přinejmenším o dvojí svůdcovství; tím druhým, podstatnějším, má být čtenář sveden na cestu k sobě. To je však obecnou vlastností většiny Kierkegaardových textů. Kierkegaard nepoučuje, nepokouší se o systém, nechce být apoštolem žádného učení ani prorokem žádného hnutí. Jeho cílem je ukázat vše v pravém světle, způsobit, aby se vše poctivě vyjevilo a odhalilo – vše, ale především sám člověk. A člověk se může odhalit nejspíše sám sobě. Kierkegaard nechce člověka poučit o něm samém, ale chce navodit situaci, v níž člověk sám sebe uvidí svýma vlastníma očima, tj. v níž se sám sobě a k sobě přizná. Ví, že tento cíl není lidem příliš vítán, neboť celá současná společnost je jen pospolitostí lidí, kteří se všichni více nebo méně snaží sobě i jiným zakrýt, jak to a námi doopravdy je (poznámka z Kierkegaardových deníků). Nemohou-li nebo nechtějí-li se však lidé dobrovolně vydat na cestu takového sebepoznání, v němž by byli schopni a ochotni poctivě nahlédnout a poctivě si přiznat, „jak to s nimi doopravdy je“, pak je třeba je k tomu svést. Svést k pravdě – to je motiv, který znovu najdeme u Nietzscheho. Právem byla konstatována jedním z největších myslitelů našeho století paradoxní dvojznačnost obou těchto velikánů století minulého: jsou zároveň těmi, kteří osvětlují, a zároveň svůdci. Jsou mistry intelektuální poctivosti – a přitom vládnou metodami, které dovedou nechat zmizet každou pravdu. Otvírají cestu, na níž může každý dojít sám k sobě, ale zároveň se propadají a jiné strhují do propasti nihilismu.

Kierkegaardův „Svůdcův deník“ je malou ukázkou tvorby jednoho z nejpronikavějších myslitelů a přitom mistra slova; při čtení bychom neměli přehlédnout jeho hlubší filosofický záměr, který byl naznačen. Ale právě tak nesmíme přehlédnout, že způsob, jakým se Kierkegaard touto jakoby filosoficko-psychologickou hříčkou představuje, je ve skutečnosti tvrdou cestou k tomu, aby se vyrovnal sám se sebou a se svým životem. Když se rozcházel s dívkou, kterou nikdy nepřestal milovat, pokoušel se jí namluvit, tj. svést ji k přesvědčení, že on sám je podvodník a svůdce. Věděl, že rozchod je pro ni i tak těžký (i když na něm podle jeho soudu nebyla zcela bez viny); nechtěl jí jej učinit ještě těžším tím, že by jí odhalil jako jeho

pravou příčinu svou trudnomyslnost. Tato zoufalá „hra“ se stala inspirací několika Kierkegaardových textů, mezi nimi i našeho „Svůdcova deníku“. Leckde se nám zdá, že tento malý spisek byl přímo psán pro Reginu Olsenovou, dívku, s níž se před nedávnem rozešel. Zcela jistě jej však Kierkegaard psal jako sebezkomající a zároveň sebebičující pokřivenou až převrácenou zpověď.

Oba zmíněné momenty jsou integrovány záměrem, ukázat postavu jemného, „esteticky“ pracujícího svůdce v pravém světle, ukázat v pravém světle ono „estetické omámení“, jehož pomocí každý svůdce manipuluje s předmětem svých svodů. To je ostatně jednotící myšlenka celého prvního dílu sebraných textů, „Budťo“. Kierkegaardovi nejde o to, nějak se mravně rozhořčovat; omezenost a problematičnost „etického“ životního postoje ukazuje právě v druhém díle své knihy, „Anebo“. Obojí životní postoj chce pouze ukázat po všech stránkách a bez zamlčování, tj. zcela poctivě. Jsou životní postoje a typy životního stylu, které se stávají neudržitelnými v tom okamžiku, jakmile jsou poctivě nahlédnuty vcelku a bez zamlčování.

Svůdcův deník je četbou, která tak či onak svádí i nás samé. Může nás svést k tomu, abychom jej brali jako svérázný pikantní dokument, může nás však svést i k tomu, abychom sami v sobě odhalili i nejrafinovanější anebo nejnevinnější sklony k tomu, jak „esteticky omamovat“ sebe i jiné. Svod „Svůdcova deníku“ jako docela zvláštního labyrintu má však svůj nejhlubší kořen nikoli v jeho autorovi, ale v nás. Je to pokřivené, ale ve své pokřivenosti neobyčejně užitečné zrcadlo. A navíc výborná četba.